

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ

Културология

Том 4

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF PHILOSOPHY

Cultural Studies

Volume 4

ЗЕЛЕНИЯТ КАМПУС ПРЕЗ ПЕРСПЕКТИВАТА НА СТУДЕНТСКИ ИНИЦИАТИВИ ЗА ПОВТОРНО УСВОЯВАНЕ НА ЗЕЛЕНИ ПЛОЩИ В СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ¹

РАДОСЛАВА КЪНЕВА

Изследването разглежда концепцията за зелен кампус през опита на две студентски инициативи за обновяване и поддръжка на зелени паркови площи в кампусите на Софийския университет от 2010 г. насам. Статията се фокусира върху начините, по които студентите присвояват и трансформират университетските външни пространства. Чрез етнографски подход – теренни наблюдения и неформални разговори със студенти, участвали в инициативите – изследването проследява как студентските колективи конструират представи за „зелен кампус“ и как тези представи се вписват в по-широки културни и политически дискурси за устойчивото развитие, връзката между университета и обществото и правото на град. Основните въпроси, разгледани в статията, са: какви са желанията на студентите за парковата среда около университетските сгради, какви са начините за намеса от тяхна страна и как могат да бъдат разбрани действията им през призмата на по-обхватни проблеми като устойчивост и право на град. Двете избрани студентски инициативи са доброволческа акция за възстановяване на парка зад Философския и Стопанския факултет и работата на студентски клуб С.К.О.Р.Е.Ц, за подобряване на условията за биоразнообразието в зелените площи на Биологическия факултет.

Ключови думи: зелен кампус, студентски инициативи, устойчиво развитие

¹ Изследването е подкрепено от Министерството на образованието и науката в рамките на Националната програма „Млади учени и постдокторанти – 2“.

THE GREEN CAMPUS THROUGH THE PERSPECTIVE OF STUDENT INITIATIVES FOR RECLAIMING GREEN SPACES AT SOFIA UNIVERSITY

RADOSLAVA KUNEVA

The study examines the concept of a green campus through the experiences of two student initiatives for the renewal and upkeep of green spaces on the campuses of Sofia University since 2010. The paper focuses on the ways in which students appropriate and transform university outdoor spaces. Through an ethnographic approach—field observations and interviews with students involved in the initiatives—the research traces how student collectives construct notions of a ‘green campus’ and how these notions fit into wider cultural and political discourses of sustainable development, the relationship between university and society, and the right to the city. The key questions addressed in this paper are: what are students’ desires for the green spaces around university buildings, what are the ways in which they can intervene, and how can students’ actions be understood through broader themes such as sustainability and the right to the city. The two selected student initiatives are a volunteer action to restore the park behind the Faculties of Philosophy and Economics and the work of the student club S.K.O.R.E.C. to improve the conditions for biodiversity in the green areas of the Faculty of Biology.

Keywords: green campus, student initiatives, sustainable development

1. УВОД И МЕТОДОЛОГИЯ

В европейски мащаб устойчивото развитие е в основата на водещи публични политики. Устойчивостта, разбираана през трите ѝ стълба – социален, икономически и природен, определя международни, национални и регионални стратегии за развитие. През последните близо три десетилетия във фокуса на устойчивостта е дебатът за измененията на климата и последиците от тях. Междуправителственият панел за климатичните промени (*Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC*) изготвя доклади от 1990 г. насам, в които ясно показва връзката между човешката дейност и причините за измененията в климата, провокирайки нуждата от глобален политически отговор. През 2015 г. ООН формулира 17 цели за устойчиво развитие, които са приети от 193 държави и определят политиките на редица държавни и местни власти в Европа и света. Ангажиментът за ограничаване на въглеродните емисии, за намаляване на социалните неравенства и за опазване на природните ресурси и биоразнообразието е задължение както за публични институции, така и за частния сектор и дори за всеки индивид.

Зеленият кампус представлява обединяване на отделните университетски политики в цялостен подход за постигане на целите на устойчивото развитие (Islam and Dooty, 2015). Понятието обхваща дейностите на преподавателите, администрацията и студентите на университета спрямо основните елементи на устойчивост: енергийна ефективност, опазване на околната среда и управление на отпадъците, както и подобряване на осведомеността по темата (пак там). Кампусът се разбира като повече от сграден фонд и площи, принадлежащи на университета. Той е пространство, което отразява политиките на

институцията, която представлява. Екологичната осъзнатост на институцията се въплъщава във физическите ѝ качества през действия за енергийна ефективност, нулев отпадък и опазване на околната среда. Макар в наличните управленски документи на университети от Европа (и не само) устойчивото развитие да се извежда като основна цел, неговият образ придобива различни измерения. Институционално приетият ангажимент включва промяна в средата, в която студенти и преподаватели учат и работят ежедневно. Остава въпросът до каква степен идеите за устойчивост и „зелените“ практики са видими в кампусите на университета и какъв е ангажиментът на студентите към тях.

Настоящото изследване се концентрира върху перспективата на студентските инициативи и техните разбирания за устойчив зелен кампус, желаната от тях промяна в средата им и начините, по които я постигат. Целта на статията не е да покаже институционалния език на устойчивостта и да оцени ефективността на заложените цели и мерки на университета. Напротив, статията цели да покаже съществуващите на терен разбирания за кампус и ангажимента на студентите към устойчивото му развитие. По този начин проучването обогатява утвърдените понятия за природосъобразност и устойчивост с палитра от тесни по мащаб, но богати на значение студентски действия за усвояване на външни публични пространства към университета. Проследяването на степента на постигане на дадена глобална цел минава не само през нейното количествено остойносттаване по предварително зададени критерии, но и чрез вглеждане и интерпретация на конкретни действия на реални личности и социални групи. Поради тази причина изследването се основава на качествени данни от наблюдения и интервюта.

Изследването, проведено между август 2024 г. и юни 2025 г., има за цел да идентифицира устойчиви („зелени“) практики, свързани със зелените площи около сградите на Софийския университет. Зелените площи са избрани, тъй като студентските инициативи касаят основно прилежащите на сградния фонд терени като едно от достъпните за тях пространства, поддаващи се лесно на пряка намеса. В началната фаза бяха анализирани ключови стратегически документи на институцията и бе извършено теренно наблюдение в три кампуса – на Факултета по математика и информатика (ФМИ), Философския и Стопанския факултет (ФФ и СтФ) на 4^{та} километър (появяващ се на места в информационните канали на университета като кампус „Изток“) и Биологическия факултет (БФ).

Документалното проучване установи ангажимент от страна на Софийския университет за изпълнение на целите за устойчиво развитие. Софийският университет „Св. Климент Охридски“ (СУ) приема своята стратегия за постигане на целите на ООН през 2022 г., като изготвя план за действие за следващите пет години. Приетият „План за опазване на околната среда и намаляване на последиците от климатичните промени“ (Софийски университет, 2021), както

и „Стратегията за постигане на глобалните цели на ООН за устойчиво развитие 2022–2027“ (Софийски университет, 2022) са двата основни документа, в които университетът заявява отговорността и политиките си за постигане на „зелено“ бъдеще. Макар да няма изрично позоваване на концепцията за зелен кампус, в документите сградният фонд на университета е споменат многократно по теми за подобряване на условията за разделно събиране на отпадъци, оптимизиране на енергийната ефективност, намаляване на загубите на вода и др. Зелените площи на университета присъстват като мярка със следния текст: „добро управление на Университетски ботанически градини (УБГ), опитното поле, селскостопанските земи и сградите на СУ“ (Софийски университет, 2022: 17), като се предвижда и увеличаването на площите (Софийски университет, 2021: 11).

Теренните наблюдения показаха значителни различия между кампусите по отношение на управлението и поддръжката им. Зелените площи около ФМИ демонстрират високо ниво на поддръжка от професионален градинарски екип и по-висока степен на декоративност и оформеност на зеленината. Подобно отношение към прилежащите открити пространства се наблюдава и пред сградата на БФ. В сравнение, терените около кампус „Изток“ се оформят основно от т.н. саморасла растителност, овощни дървета, по-ниска степен на декоративност и поддръжка. Косенето на трева се осъществява основно пред главните входове на ФФ и СтФ. Една от причините за наблюдаваните разлики може да се търси в разликата в статута на собственост на земята. Сградите на ФФ и СтФ представляват локация с голяма разгърната площ и насищане на сгради, управлявани от СУ. Въпреки това земята около самите сгради, макар и физически прилежаща им, не е собственост на университета. Наблюдаваните белези на устойчиви политики и в трите локации са оскъдни – няколко стойки за велосипеди и стойки за изложби с информация за устойчивото развитие, като изцяло липсват контейнери за разделно събиране на отпадъци. Факторите, които оформят откритите, публични пространства в кампусите на СУ, се влияят слабо или частично от приетите управленски документи.

На втори етап изследването се фокусира върху две студентски инициативи, насочени към подобряване на зелените пространства около университета. Те представляват повторно усвояване на открити пространства в близост до сгради на Софийския университет като пример за промяна и грижа. От едната страна, това предоставя възможност да се проследят физическите промени в пространството, а от друга – да се разберат значенията зад идеята за устойчивост и университетски кампус.

Първата инициатива е на студентски клуб С.К.О.Р.Е.Ц., активен в БФ в последните петнадесет години. Клубът е с основна цел подобряване на „екологични аспекти на устойчивост, свързани с природозащитни дейности и въвличане на студенти в такива“ (Софийски университет, 2014). За своята работа върху зелените площи на БФ клубът печели финансов грант от организацията

„За Земята“ през 2015 г. за дейности по природосъобразно облагородяване на зелените площи. Две години по-късно печели първа награда в общинския конкурс за градско озеленяване *Homemade Green Sofia*. Втората инициатива започва през 2024 г. като доброволческа акция „Заедно да възстановим парка зад Философския и Стопанския факултет на СУ“. Зад акцията стои студентът по политология и член на дипломатическия студентски клуб Андрей Димитров. Събитието се подкрепя от столична районна администрация „Слатина“ в лицето на районния кмет Георги Илиев. Целта на доброволческата акция е да възстанови зелената площ между двата факултета и малкия стадион „Академик“.

Събраният емпиричен материал включва теренни наблюдения по време на събития на двете инициативи, анализ на комуникационни канали и неформални разговори с участници. Тези данни формират основата за по-задълбочено разбиране на неинституционалните форми на ангажимент с устойчивостта в университетски контекст. Текстът на статията се фокусира първо върху идеята за кампуса като повече от физическо пространство, а на второ място интерпретира разбиранията на студентите за зелен и устойчив кампус.

2. КАМПУСЪТ Е: МЯСТО ЗА УЧЕНЕ, МЯСТО ЗА ГРАЖДАНСТВО, МЯСТО ЗА ХОРА И НЕ-ХОРА

Литературата върху висшето образование и в частност университетите показва два основни подхода за тяхното осмисляне от гледна точка на социалните науки. Бояджиева (1998) дефинира първия като либерален поглед, който счита университета за основен фактор за социална промяна на обществото. Втория подход определя като критичен поглед, според който университетът е функция от съществуващите властови отношения и доминантната идеология на обществото, който репродуцира социалните структури, без да ги променя (Бояджиева, 1998: 24–33). Социологическият и същевременно исторически преглед, който Бояджиева прави на връзката между университетите и обществото в едноименната си монография, разкрива трудността в еднозначното тълкуване и анализ на тези взаимоотношения. От една страна, работата ѝ показва отказ от идеята за самостоятелно социално присъствие на образователните институции. От друга страна, активната позиция и (без)действията на отделни актьори са аргумент срещу редуцираната репродуктивна роля на университетите (Бояджиева, 1998: 34). Трудно може да се сведе идеята за университет само до инструментализирането му за постигане на определени социални цели и съответно – до резултат от утилитарните интереси на отделните актьори. Но същевременно интересите на отделните актьори предопределят до голяма степен и политиките на университета. Тези бележки следва да са изходната точка за тълкуването на теренните данни.

В класическото си определение университетът е единство на научно изследване, обучение и личностно формиране (Бояджиева, 1995). В него се привижда специфична концепция за академична свобода, развита през XVIII в. и XIX в. в Германия (Бояджиева, 1998). Образованието, получено в университета, често следва един по-скоро античен идеал извън рамките на утилитарното постигане на власт или печалба (пак там). Нещо повече, пространството на университета излиза от профанното – то е пространство за усамотение, усъвършенстване, постигане на знание. Университетите предоставят спокойна и сигурна обстановка на своите студенти и преподаватели, като дори властите в Оксфорд в началото на XIV в. налагат ограничения на гражданите за спазване на тишина около висшите заведения, за да се гарантират добрите условия: „научните занимания изискват пълна вглъбеност и свобода на духа“ (пак там: 84).

С времето територията, на която се намират университетите и техните земи, наричани кампуси, започва да се използва като означаващо за цялата образователна институция. Думата *campus* е латинска и означава „поле“ и според Оксфордския речник е използвана за първи път в сегашния си смисъл в САЩ през XVIII в. Кампусът на всеки университет включва в себе си сградите, в които се провеждат лекции, и всяка друга инфраструктура на висшето училище – спортна, културна, социална (общезития, столова и т.н.). Съвременните университети провеждат политиките си за устойчивост и социална ангажираност именно чрез своите кампуси. Концепцията за „зелен кампус“ може да се разбере в рамките на либералния поглед за ролята на университета като фактор за социална промяна. По този начин терминът „кампус“ не е неутрален и не се изчерпва само и единствено с физическите характеристики и географското положение на имотите на университета. Напротив, кампусът е място за свобода на духа и вглъбяване с цел постигане на знание и промяна в обществото.

Същевременно, особено в случаите на публичните университети, кампусът се разглежда като общо благо (*commons*) и освен студенти и преподаватели гражданите също са ангажирани с неговото благополучие. Общите блага са ресурси и пространства, които са достъпни за всички членове на общността (виж Harvey, 2011). В градските изследвания това са най-често публични пространства, но също така зелени площи, минерална (или друга) вода, обекти на историческо наследство и т.н. Кампусите на университетите, т.е. сградният фонд и прилежащите територии, са мислени като обществени пространства, достъпни за всички, макар и със специфичен режим на ползване. Поради тази характеристика състоянието на кампусите на публичните висши заведения могат да се мислят през идеите на Льофевр (1996) за правото на град. Правото на град е правото да се участва в неговото създаване и преобразяване. В своята радикална форма то представлява пълното колективно право да се преобрази градът и да се създаде нова градска среда и нов социално-икономически ред. Едно от основополагащите измерения на това право е възможността за присвояване и сътворяване на градското пространство чрез активно участие.

Случаят на Софийския университет може да бъде разглеждан през най-различни елементи, както в историческа перспектива, така и в съвременни казуси. Университетът е основа през 1888 г. не без конфликти в обществено мнение относно нуждите и ролята на висшето образование (Бояджиева, 1998). Сградният фонд на университета е в постоянно състояние на недостиг (виж „Университетът“, 1999). Централната сграда на Ректората се строи между 1924 г. и 1934 г., макар че още 1898 г. се създава ефория „Евлоги и Христо Георгиеви“ (Донков, 1999). Преди завършването на Ректората се отваря построената през 1928 г. сграда на Агрономо-лесовъдния факултет, понастоящем сградата на БФ. Другите факултети са разпръснати в различни общински и държавни сгради (Огнянов, 1999). След 1960 г. се изместват факултетите по физика, химия и математика в кв. Лозенец: ФМИ – в сграда на бившия френски мъжки колеж от 1934 г., Физическият факултет – в сграда за общежитие на Висшата партийна школа от 50-те години. Сградите на ФФ и СтФ са поместени в сгради от комплекса на БАН на 4-ти км, основно строени през 50-те и 60-те години на миналия век. Настоящата статия не претендира за изчерпателен анализ на значението на кампуса на Софийския университет за обществото. Въпреки това заслужава да се отбележи, че във всеки етап от историческото развитие на университета се наблюдават последователни усилия за материално обезпечаване на отделните факултети. Необходимостта от собствени сгради, гарантиращи пълноценния живот и образование на студентите, е ясно осъзната и се проявява в постоянна борба за тяхното осигуряване. Разпръснати из целия град, тези сгради често приютяват факултети заедно с други публични институции. Избраните тук студентски инициативи по никакъв начин не могат да обхванат напълно проблема за откритите пространства на кампусите на университета и за тяхното управление и предназначение. Въпреки това считам, че дори тези два казуса могат да представят някои от основните теми и елементи на един по-широк изследователски проблем.

Двете инициативи – на студентски клуб С.К.О.Р.Е.Ц. и на студента Андрей Димитров, са специално насочени към прилежащите площи на сгради на Софийския университет – съответно Биологическия факултет и Философския и Стопанския факултет. Членовете на клуб С.К.О.Р.Е.Ц. поддържат зелените площи зад БФ по начин, който да съответства на факултета (по техни думи), т.е. като се грижат за градското биоразнообразие на първо място. Освен с грижа към не-човешки биологични видове, С.К.О.Р.Е.Ц. използват площта зад сградата си и за провеждане на обучения и студентски изследвания. Студентите от клуба поставят хранилка за птици през зимата, редовно записват наблюденията си – брой и вид птици, които посещават хранилката, честота и поведение на птиците. От събраните данни публикуват статия (виж Nenov et al., 2016). Допълнително студенти по ботаника имат възможност да наблюдават растения, посадени от клуба, директно на зелената площ. Това включва

водни растения като водната леща, поставена в изкуствен малък воден обект. В същия вкопан воден обект (фиг. 1) студентите наблюдават земноводни като различни видове жаби, които хвърлят хайвера си вътре. Инфраструктурата на СУ предоставя на своите студенти от БФ достъп до опитно поле в квартал Кръстова вада с обработваеми земи и парник. Въпреки това близостта на зелените площи до сградата на факултета е основна причина за нейното усвояване от страна на студентите. Тъй като прекарват там голяма част от времето си, както свободно, така и заето с лекции и упражнения, кампусът на техния университет представлява незаменимо пространство за личното им формиране. Двама от интервюираните дългогодишни членове на клуба споделят като важни не само ценния опит, който са натрупали, но и силните приятелски връзки, които поддържат десет години по-късно. Това е вследствие на цялостната работа на клуба, в която грижата за зеленото пространство е само малка част. Въпреки това в отношението им към кампуса проличава разбирането му като пространство за обучение и изследователско любопитство и място за не-хора (жаби, водни лилии, птици и др.).

Фиг. 1. Изкуствен малък воден обект в зелената площ на Биологическия факултет (Сн. © Радослава Кънева, 2025)

„Паркът, намиращ се зад Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ има нужда от нашите общи усилия, за да върне старата си красота“ – пише във *Facebook* събитието на доброволческата инициатива създателят му Андрей Димитров (2025). Така нареченият парк „Академик“, който седи между сградите на ФФ, СтФ и малкия стадион „Академик“, е в центъра на доброволческата инициатива на този студент от спе-

циалност „Политология“. Самата инициатива излиза извън обхвата на университета, като включва доброволци от столицата, ангажиран районен кмет и доброжелателна областна администрация. Причината е, че паркът зад ФФ не принадлежи като площ на самия университет. Статутът на земята е държавен и съответно за него отговаря областният управител на София. Идеята за кампус е трудно приложима в случаи, в които земята не е собственост на самия университет. Въпреки това самото разположение на зелената площ и начинът, по който гражданите я възприемат, свидетелстват за тясна връзка. Интригуваща е анкетата за името на парка, публикувана от организаторите, в която фигурират следните предложения: „кът на знанието“, „философски парк“, „кампус парк“, „парк=философите“, „Ивайло Дичев“ – имена, свързани тясно с университета. Най-много гласове събират имената „Академик“ и „Младежки парк“. Въпреки това предложенията за имена свидетелстват за връзката на мястото с кампуса на университета.

Инициативата за възстановяване на парка е доброволческа кауза с активно участие на граждани от квартала и отвъд. Представители на най-близките институции – СУ и малкия стадион „Академик“ – липсват. По време на доброволческите дни на терен се наблюдават малко на брой преподаватели и студенти от СУ. В медийни изказвания и публикации в официални комуникационни канали на университета темата също отсъства. Самият инициатор Андрей Димитров участва в няколко медийни репортажа заедно с районния кмет Георги Илиев. Реториката на техните изказвания следва добре познат наратив на отсъстващата държава, чиято липса води до упадък и разруха. Като отговор на отсъстващата държава се явява гражданското общество в лицето на активните доброволци, както и местната общинска администрация. Като решение на проблема с изоставено пространство инициаторите предлагат държавата да прехвърли земята на общината, за да може последната да я включи в своите ангажименти и да има легално право да изразходва публични средства за нейната поддръжка.

Университетът, като основна заинтересована страна, отсъства в наблюденията казус. В неформални разговори по време на доброволческите инициативи бе споменато отношението на ректора на СУ към инициативата през погледа на самите доброволци. Студентът Димитров очевидно не вижда решение в придобиването на имота от университета и официалното му включване към т.н. кампус.

Прилежащите на ФФ зелени площи се превръщат в поле за повторно усвояване на територия от граждански активни студенти. Територия става залог за позицията на районен кмет. По време на теренното изследване Георги Илиев е освободен (февруари 2025 г.), организират се нови избори за кмет на район „Слатина“ и на 15 юни той успешно печели отново поста си. Темата за прехвърлянето на държавната земя в притежание на общината и последващата грижа за зелените площи са важен елемент от предизборната кампания на

местно ниво². Пространството на парка може да се разглежда основно като обществено благо, около чието управление има спор и опит за промяна, с участието на широк кръг от заинтересовани лица. Той е и място за упражняване на гражданска позиция и активност, място за преговори между местната и областната власт, място за политика в по-общия смисъл на думата, но и в по-тесния. По-общия, тъй като се предоговаря системата, по която управлявате общите ни блага, и по-конкретен, тъй като инициативата е въввлечена в предизборната кампания за кмет на „Слатина“. Активно участващите доброволци упражняват правото на присвояване на пространство като част от правото на град.

3. ЗЕЛЕНИЯТ КАМПУС Е: ЧЕРВЕНОБУЗИ КОСТЕНУРКИ И ИСТОРИЧЕСКА ПРИЕМСТВЕНОСТ

Какво всъщност представлява зеленият кампус в разгледаните студентски инициативи? „Зелен“ като термин надскача значението на цвят, както и на представата за „озеленен“. В публичния дискурс „зелен“ придобива приблизително сходно значение с „устойчив“. В най-базисното си определение устойчивото развитие може да се сведе до такова, което „задоволява нуждите на сегашните поколения, без да вреди на възможностите на бъдещите поколения да задоволят своите нужди“ (Brundtland, 1987). По-стриктно определение спрямо екологичния аспект на устойчивото развитие може да се намери в Рийс и Вакернагел: „Всяко поколение следва да наследи адекватен запас от природен актив на глава от населението, не по-малко от запаса на същия актив, наследен от предишното поколение“ (Rees and Wackernagel, 1996: 539). Но сведено до ежедневните действия на групи от хора, общности или институции, определението може да приема най-разнообразни измерения.

В работата на клуб С.К.О.Р.Е.Ц. лесно може да се открие „зеленият“ ангажимент на кампуса на БФ. Както бе споменато в предходната част на статията, в техните разбирания кампусът е територия, която се споделя с не-хора: птици, насекоми, земноводни и растения. Поради това интервенциите, които членовете на клуба предприемат в пространството, са съобразени с екологичната среда и с видовете, които се очаква да обитават или посещават градското местообитание. Близостта с Борисовата градина засилва усещането за ангажираност – паркът представлява една от малкото гористи територии в града и служи като убежище за разнообразни животински видове. В така наречения „зелен кампус“ на С.К.О.Р.Е.Ц. тревата се оставя неокосена, храстите оформ-

² След приключване на теренното проучване темата за прехвърлянето на собствеността на земята остана на дневен ред заради списъка с обявени за продажба над 4400 държавни имота, публикуван от правителството на Росен Желязков. Доброволческата инициатива за парк „Академик“ събира подписка срещу продаването на имота с близо 4000 подписа.

мят жив плет, а поддръжката е насочена към това, което участниците в клуба определят като градска природозащита (фиг. 2).

Фиг. 2. Информационна табела за градско биоразнообразие в зелените площи на Биологическия факултет. (Сн. © Радослава Кънева, 2025)

Този екологичен ангажимент надхвърля рамките на непосредствената градска среда. В разговорите ми с членове на клуба природозащитата се явява повтаряща се тема – клубът си сътрудничи с природозащитни организации извън столицата, като изпраща доброволци в подкрепа на техните каузи. На местно ниво организацията поддържа партньорства с центъра „Дивите животни“, който оказва помощ на пострадали диви животни. Работата им с червенобузи костенурки в лабораторията на клуба става символ на ангажимента им към градската природозащита. Този вид е инвазивен за територията на България и неговото разпространение в природата често е резултат от дейст-

вията на недобросъвестни собственици, които освобождават нежеланите си домашни любимци. Клубът предлага алтернатива – всеки гражданин може да предаде своята червенобузи костенурка, а също така и да осинови такава, ако желае. Един споделен по време на интервю пример е този на майка на бивш студент – начална учителка, която осиновява костенурка за класа си, а впоследствие я задържа и се грижи за нея като за домашен любимец. В лабораторията си студентите показват на външни посетители различни видове влечуги, гризачи и паяци и се опитват да преборят негативните стереотипите, свързани най-често със страх към тези животни. Чрез тези дейности клубът провежда образователни инициативи, насочени към студенти и широката общественост, като изнася беседи за рисковете, свързани с инвазивните видове, за отношението към дивите животни и отговорността на гражданите към опазването им. Друга активност, която участници в клуба започват, е *Facebook* страница „Дивата София/*Sofia Wildlife*“, която представя дивите животни в столицата. Към момента на написване на статията страницата има над 4900 последователи. Информацията, която студентите генерират в социалните мрежи, допълва работата им по повишаване на осведомеността, която извършват на място – послания за опазване и грижа към градското биоразнообразие. Екологичната си отговорност студентите припознават в действията си за намаляване броя на освободените в дивото инвазивни видове и работа върху промяната на нагласите на гражданите към стигматизирани животни. Зеленият кампус е този, който активно предефинира взаимоотношенията между хората и другите видове, като се грижи за благополучието на не-хората.

В друга посока се разгръща идеята за „зелен“ кампус в инициативата за възстановяване на парк „Академик“. По време на наблюденията ми на терен основната дейност по възстановяване на парка бе разчистването му от саморасла растителност и възстановяването на пейки и пътеки. Доброволците шеговито наричат обраслите от растителност участъци на парка „Джуманджи“ и „Джурасик парк“, придавайки му конотация на диво и опасно, не-градско пространство. Кампусното пространство се възстановява като такова, създадено от и за хора. Буйната растителност не съответства на желаното пространство за срещи и събития, което те описват като малък парк, в който да има хубави алеи, добро осветление и пейки. Въпреки това устойчивостта е от изключително значение за инициативата, разбираана не само като постоянна поддръжка на парка, но и като историческа приемственост: „Някога тук е имало добре поддържан парк, алеи, пейки и прекрасна зеленина, оживен от зрители и спортисти. Днес обаче състоянието на този исторически район преплита забравената история и настоящата разруха“ (Андрей Димитров, 2025). Инициаторът успява да се сдобие с оригиналния архитектурен план на парка, както и със снимки на мястото от средата на миналия век. В рамките на доброволческата акция се извършва „археологическа работа“ (по думи на доброволците) по откриване на старата каменна настилка на алеите, затрупана

от пръст (фиг. 3). Социалната устойчивост, разбираана като сформирана активна общност с памет, както и политическата устойчивост за управлението на парка са в основата на инициативата. Зеленият кампус е траещо във времето обществено пространство, което предоставя достъп на гражданите и предлага безопасно място за отдых, срещи и събития.

Фиг. 3. Преди и след разчистване на натрупана почва върху пешеходна алея в парк „Академик“. (Сн. © Радослава Кънева, 2025)

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дотук разгледаните две студентски инициативи представляват предизвикателство за директно сравнение по предзададени унифицирани категории. Въпреки това някои от характеристиките на двете инициативи могат да бъдат разгледани като сходни. Повторното усвояване на зелените пространства, прилежащи на сградите на университета, заявяват позицията, че гражданите (студенти или доброволци) са трансформиращият фактор, който поема контрол върху публичните блага. Напрежението между различните властови позиции и мащаби – от университетско ръководство до районна, градска и областна администрация, служат като илюстрация за многостепенно управление. Гражданските инициативи отдолу-нагоре (*bottom-up*) са в постоянен диалог със съответните йерархични рамки и структури, създавайки уникални констелации от партньори, съмишленици или опозиция. В търсене на начин за директна промяна и упражняване на един елемент от правото на град студентските инициативи имат възможност да сформират близки връзки със странични властови структури (каквато е районната администрация в случая с парк „Академик“). Алтернативно, инициативата отдолу-нагоре може да поиска одобрението от преките ползватели, без да изиска писмено официално разрешение от основния собственик на земята (както правят клуб С.К.О.Р.Е.Ц.). Правото върху кампуса се осъществява чрез палитра от постоянни и временни намеси и в партньорство с широк спектър от актьори, без задължителната намеса от страна на ръководството на самия университет.

Теорията за репродуктивната роля на университета можем да видим в действията на студентите, отразяващи съществуващи доминиращи обществени дискурси. Разказът за абдикиралата от задълженията си държава в случая на парк „Академик“ е подобен пример за репродуцирането им. Наред с това, утилитарните интереси на отделните актьори помагат да се разбере важноста и спешността на доброволната акция. Предизборната кампания за районна власт оказва силно влияние върху израза на гражданска активност във повторното усвояване на пространството.

Работата на клуб С.К.О.Р.Е.Ц. значително предхожда във времето приемането на Стратегията на университета за изпълнение на целите на ООН. Дори години по-късно техните разбирания за градска природозащита са периферни що се отнася до общите университетски практики. Като фактор за социална промяна С.К.О.Р.Е.Ц. се стремят да предефинират отношението на вътрешни и външни за университета обществени групи към екологични проблеми.

Действията на студентските инициативи често не срещат силен ангажи-мент от страна на ръководството на институцията и съответно остават извън радара на разписаните стратегии и планове за устойчиво развитие на институцията. Въпреки това те представляват примери за реална материална намеса в средата, възплътяваща настоящите разбирания на студентите за зелено и устойчиво развитие.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Бояджиева, П. (1995). *Измерения на университетската идея*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Boyadzhieva, P. (1995). *Izmereniya na universitetskata ideya*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“].
- Бояджиева, П. (1998). *Университет и общество: Два социологически случая*. София: ЛИК. [Boyadzhieva, P. (1998). *Universitetat i obshtestvoto: Dva sociologicheski sluchaya*. Sofia: LIK].
- Донков, Р. (1999). Кризи и военни години (1907–1918). В: Кочанкова, А., Донков, Р., Попнеделев, Т. (съст.). *Университетът*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Donkov, R. (1999). *Krizi i voenni godini (1907–1918)*. V: Kochankova, A., Donkov, R., Popnedelelev, T. (sast.). *Universitetat*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“].
- Огнянов, Л. (1999). Университетът – мерило за национално достойнство (1918 – 1931). В: Кочанкова, А., Донков, Р., Попнеделев, Т. (съст.). *Университетът*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. [Ognianov, L. (1999). *Universitetat – merilo za nacionalno dostoinstvo (1918 – 1931)*. V: Kochankova, A., Donkov, R., Popnedelelev, T. (sast.). *Universitetat*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“].
- Brundtland, G. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future [online]. United Nations General Assembly Document A/42/427. Retrieved April 24, 2024, from [https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our common-future.pdf](https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our%20common-future.pdf)

- Harvey, D. (2011). The Future of commons. *Radical History Review*, 2011(109). <https://doi.org/10.1215/01636545-2010-017>
- Islam, M., Dooty, Ev. (2015). Green Campus: A New Roadmap to Combat Climate Vulnerability [Paper Presentation]. 12th International NEWS Conference on Globalization of Higher Education and the Role of Universities, June 18–21, 2015, Tribhuvan University, Nepal.
- Lefebvre, H. (1996). *Writings on Cities*. Oxford: Blackwell (Original work published 1968).
- Nenov, D. et al. (2016). Observations on Species Composition and Behavioral Specifics on Monitored Bird Feeders in the Green Belt of Faculty of Biology, Sofia University. Improving the Conditions for Biodiversity in the Area. <https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1708.3125>
- Rees, W., Wackernagel, M. (1996). Urban Ecological Footprints: Why Cities Cannot be Sustainable—and Why They are a Key to Sustainability. *Environmental Impact Assessment* 16(4): 537–555.

ПРОГРАМНИ ДОКУМЕНТИ И СТРАТЕГИИ

- Софийски университет „Св. Климент Охридски“. (2021). *План на Софийския университет за работа по опазването на околната среда, намаляване на последиците от климатичните промени, повишаване на ресурсната и енергийна ефективност*, приет с решение на Академичния съвет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, протокол №16 от 29 септември 2021 година. [Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“. (2021). *Plan na Sofiyskia universitet za rabota po opazvaneto na okolnata sreda, namalyavane na posleditsite ot klimatichnite promeni, povishavane na resursnata i energiyana ефективност*, priet s reshenie na Akademichnia savet na Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“, protokol №16 ot 29 septemvri 2021 godina].
- Софийски университет „Св. Климент Охридски“. (2022). *Стратегия 2022 – 2027 за постигане на глобалните цели на ООН за устойчиво развитие*. [Sofiyski universitet „Sv. Kliment Ohridski“. (2022). *Strategia 2022 – 2027 za postigane na globalnite tseli na OON za ustoychivo razvitie*].

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ

- Димитров, А. (2025). Доброволческа акция: Заедно да възстановим парка зад Философския и Стопанския факултет на СУ. Facebook. [Dimitrov, A. (2025). *Dobrovolcheska aktsia: Zaedno da vazstanovim parka zad Filosofskia i Stopanskia fakultet na SU*. Facebook]. https://www.facebook.com/events/1335329737518317?active_tab=about
- Сайт на Софийския университет (2014). [Sayt na Sofiyskia universitet (2014)]. https://www.uni-sofia.bg/index.php/bul/universitet_t/fakulteti/biologicheski_fakultet2/s_k_o_r_e_c